

Ранко Росојевић
БЕСКУЋНИК
(Бањалучка трилогија, 3)

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензент
Сања Маџура

Ранко Рисојевић

БЕСКУЋНИК

(Бањалучка трилогија, 3)

ПРОМЕТЕЈ

Нови Сад

... ја т̄о знам, макар ми се и десет̄ иӯта ирӣоварало да т̄у с̄твар не мо̄у зна̄ти, иош̄т̄о нисам био „ӣрисӯтан“. Али, данас ӣредс̄тавља душевну чињеницу да сам ја т̄амо ӣрисӯтан био, јер, ко једну ӣовијест̄и доживи и ӣоново је ӣреживљава, онако као ш̄т̄о сам ја ову овдје, ње̄а ње̄ова с̄т̄рашна ин̄тимност̄ са њом чини очевицем и свједоком који је све чуо и у њеним скривеним фазама.

Томас Ман, Док̄тор Фауст̄ус

§

Музика, с̄тање среће, мӣшологија, лица обликована временом, неки сӯт̄они и нека мес̄та, желе неш̄т̄о да нам кажу, или су нам неш̄т̄о рекли ш̄т̄о нисмо смели да из̄убимо, или ће нам неш̄т̄о рећи; ова неумӣност̄ ош̄кровења, нече̄а ш̄т̄о се не израђује, можда јест̄е ес̄т̄ејска чињеница.

Х. Л. Борхес

Da capo al fine

Када неко, било ко, сада напокон ја, али и Симана, рецимо, дух њен, од које рачунам вријеме сваке моје приче, јер сам њен потомак, мада сам, одрастајући, такође, у себи обликовао и њу и њен свијет, дакле, морам да поновим двије ријечи којима сам почео своју причу, што је уобичајено у музичкој пракси, јер то постаје проводни мотив који се памти – када неко лежи овако на болничком, туђем кревету, спреман или неспреман да прихвати чињеницу посљедњег свјесног и принудног лежања, без устајања самосталног и вољног, његов се однос према свијету сасвим удаљио, или старински речено одалечио, од било каквог суђења, поготово ако му је још мозак нетакнут старачком кречаном, што се најчешће и догађа ако особа у средишту приче, на коју се мисли и која се посматра, лежи и непрекидно мисли и мисли а да ништа паметно не може да смисли осим да пролази између слика, догађаја, ријечи и звукова свога живота, али неповезаних, изломљених као тонови модерних музичких композиција, у којима и не постоје ознаке темпа него су попут комада малтера и креча пали по поду, на којима се, тим комадима, још виде неке познате сликарије, мазарије, мрље од комараца; заиста тако мислим, видим и осјећам – тај неко не треба да суди о прошлости и људима него да осјећа разумијевање и самилост према сваком људском бићу, и не само људском него уопште бићу, Божијем створењу, укључујући ту и биљке, било оне у природи, било на испуцалим прозорским даскама, лончарице што их мајка сваког јутра залије, босиљак прије свих, чији ме мирис успављује, каже им неколико ријечи као молитве за њих и извињења што нису слободне

да се размножавају како је Бог одредио него су подложне људској вољи, која је, та воља, опет, само дио свеопште воље онога што је, *омнијошенијан*, рекао би Сено Зита а ми, недорасли, нисмо ријеч разумјели, ипак милост, што од мене, који сам до сада био у свим осталим лицима само не у првом, да се окренем сада само себи, мени, тражи захвалност и мирење са тим свијетом који желим да видим као кућу на којој су сада и прозори и врата до краја отворени тако да сваки од станара види свој призор, свој крајолик, своју прошлост и садашњост, ту више будућности нема као простртог ћилима, него је то само жеља да више нема ничега јер му се чини да је све у његовом сјећању само дио свеопштег овосвјетског ништа, ма колико се сада указивало као непрекидни страх којег се никада нећу ослободити као *бука и бијеса*, што каже *Светио њисмо*, а Фокнер је ставио у наслов свог можда најбољег романа.

Ето, све то рекох у једном даху, као на суду што се одмах истресе та реченица-мисао коју је несрећник смишљао цијеле ноћи, или виолински соло парт пред крај концерта, рекох је да бих стигао до једне ријечи, до апстрактног појма који та ријеч означава, што надвладава све остале – Страх, укључујући његове слуге, с великим почетним словом С, као лична именица коју бих музички, како доживљавам свој протекли живот, означио кодом, јер се ту задржавам дуже него на другим појмовима, дату попут малог крова под чију се заштиту склањају само посебни и изабрани без којих овај рукопис не може. Они су у ствари њен смисао. А она је њихово једино пријежиште.

Наравно, горња прва реченица је и излагање готово свих тема којима ћу се бавити у овој исповиједној причи. Таквих овдје више неће бити.

„Да ли је ово нека иронија?“, пита мој двојник.

Нисам јој склон, али волим је код других. *Црна кућа* је, рецимо, њена музичка кода. Све што се ту задржава одјекује, звечи и траје и кад се цијела партитура одсвира. Дође пред крај да ти покаже фугу твог јадног живота, да

понови што си заборавио, да научиш што ниси знао зато што си погрешно гледао и слушао. Трчао си за другима, прихватао њихов смисао, ниси схватао људску природу. Касније ћу ти рећи шта је то. Књижевник гледа и памти, музичар слуша и памти. Покушавам овдје да их сјединим.

Просвиравао сам често *Добро ѿемјеровани клавиr*, налазио је у мени свог оданог присталицу, и више, вјерника, коме је то професионална молитва, али тек у оној загушљивој заједничкој соби у *Црној кући*, у ослобођеној Бањалуци, рецимо 1946, можда 1947, а вјероватно и 1950. године када је тамо био мој дух, не баш ја него прича тог духа, чуо сам у себи ту своју животну коду, мада је мој живот био на половини свог пута и изгледало је да се може усмјерити куд год хоћу. Није ли слично у првом и другом ставку било које сонате? Само је у *Божанственој комедији* већ у првом стиху, Данте почео свој величанствени ораторијум. Да нам одмах пјесник каже како наде нема иако живот ипак иде даље. Нешто попут Рихарда Штрауса и његовог *Зарайусѿире*, чији љубитељ нисам, ни музички ни текстуално, толико је све то разметљиво, као хор *Црвене армије*, да га не могу ни читати ни слушати. Отклизао је Ниче у свом револуционарном дјелу према теоријама тако далеких од мени блиског Шопенхауера. Није видио да је то стаза што води доље а не горе, према боголиком човјеку. Таквог човјека вјероватно и нема. Није уопште предвиђен у почетном Божијем плану. „Тек на хаџилуку“, говорио је Сено Зита, „осјетиш величанственост Божијег дјела и постајеш скрушен као било које живо биће на овоме свијету.“

Та ми је соба казала да неће бити тако како сам се припремао. Али, нисам схватао да она показује и другу страну, гдје су они попут мене, не овдје, не у служби и ропству било кога, ослобођени те коде, уклопљени у много старију и много ширу фугу.

Из ове болничке умираонице стално се селим у ту собу у *Црној кући*, као кад кратковиди човјек мијења наочаре

мимо плана и здравог разума, те на нос ставља час оне за даљину, час друге за читање потпуно пореметивши потребе својих очију. Двоје наочаре, два свијета. Не каже ли се зато да су у страху велике очи? Добро би било да тај човјек, који сам сада ја, повремено не погријешу па узме криве наочаре.

Сада ће се моји савременици побунити, о чему ја то причам? Зашто од комарца правим слона и од себе жртву? Зар нисам уважаван више него било ко у Бањалуци? Зар нисам својим дјелом прославио своју породицу?

Њих не занима како све то видим ја и како сам се осјећао свих ових година послје проведене ноћи у *Црној кући*. И све тако. Одговарам им овим исповједним текстом који ће на крају вјероватно саставити и дотјерати мој биограф и вама, читаоцима, понудити као књигу. Нека то буде његова а не моја књига. Ту мора да буде мјеста и за неке приче мојих сестара, првенствено још живе Милене. Радујем се кад помислим да ћу отићи с овог свијета прије ње, а не да преживљавам још један одлазак сестре, као што је било кад се упокојила Стојанка. Можда још понеког из наше куће. Тако и моја исповијест више није моја, него његовог, пишчевог јунака. Знам да су то формалне новотарије времена, али ми се допадају. Нисам ја никакав композитор кога је прегазило вријеме, пречесто ми се чини обрнуто, да сам овдје био сувише испред времена. Сада не знам, када је у питању моје дјело, хоћемо ли се, вријеме и ја, икада усагласити и сусрести.

Говорим у свом болничком мраку, са јасним сазнањем, које је расло као осјећање, да сам од дјетињства био изгубљен међу наизглед бољима од себе, чак и када сам стајао пред хором који је од мене чекао наређења, понављам, чак и тада, са мном и са свима нама владао је само невидљиви а моћни Страх. Осврћем се, загледам на све стране, видим само један извор, прави, што ме избавља, а потиче из недохватног коријена саме наше људскости која се плаши нестанка и прихвата сваки пут

што се чини барем тренутно избављујућим, мада није, не може бити, ни за онога који је толико моћан да не дрхти ни пред ким, он ипак дрхти а не зна зашто је то тако. Док други од њега очекује неко привремено избављење, он нема од кога да било шта избављујуће очекује. Или има, али то не види? Неко просвјетљење мора да постоји чим све остало постоји. Није ли нада основ и ријечи безнађе? А у тој ријечи потврдно а невидљиво да. Вјеровао сам у такав однос према свијету, могао бих да га опишем као прихватање и побољшавање, опет видљиво и невидљиво. Никако незадовољно ломљење, преиначавање по своме, револуција, са малим и великим почетним словом, не, у то нисам вјеровао. Кроз историју, то су увијек најгрознији злочини почињени у име напретка и човјечанства.

При свем овом мудровању, у свијест ми наваљују мисли великих људи, с оним упутством које је много лакше рећи него прихватити и примирјени – страх јесте од Бога, и њега се треба плашити да би био бољи, али се не плаши људи. Тај је страх погубан.

Био сам професор, причало се и још се говори да су ме се ђаци плашили, али ја се никада нисам осјећао онако како су се осјећали, сигуран сам, моји професори из Гимназије који су ми утјеривали страх у кости дотле да сам се у најгорем ратном времену, треће године рата, исписао из школе. Више нисам могао да издржим и мајка је рекла: „Одмори се годину дана.“ Она није имала страха од земаљских ствари, или није имала простора и времена да му се препусти. И још, рекла ми је више пута: „Покушај да схватиш Божији наум а не да га се одрекнеш. Оно што је лакше, најчешће је погрешно. Чувај се лажности овог свијета.“

Тек тамо, на Синају, далеко од куће, схватио сам мајчине и Сенине ријечи, заправо себе.

Тонем и враћам се, сањам и преслагујем снове и сјећање на живот, све има неко своје мјесто, само што нисам сигу-

ран гдје, шта му претходи и шта долази последије, мада и не мора бити у тој сталној узрочно-последичној вези. Чак и оно за шта сам био сигуран да је зависило од мене и да сам омануо, заказао, излази очишћено од те оптужбе, само за себе нека прича, слика, музика. Зато се и губи хронолошка повезаност. Сваки дио мог живота је прича за себе. Скупљени они јесу цјелина, али само као слагалица. Тако их видим. И питам се, да ли је све то у мом и свачијем животу судбински било одређено? Рођењем запечаћено?

Није ли ме одредио град, у којем сам рођен и у којем остајем, коначно, ма колико сам, у више наврата, желио да га напустим, да му се отмам?

Град? Једна обична ријеч, али изговорена упитно, да свако види себе и свој град. У овом случају, у мојој причи, тај град је Бањалука. Од времена доласка Симане, све до сада.

Шта ја мислим под тим не баш лаким одређењем, донекле конкретним, значи видљивим голим оком, стварним, а народски речено однекле апстрактним, како га сада видим и осјећам, у шта се претворио у мени, током свих ових година и што свако зна и доживљава на свој начин? Као приче о људима и само о њима. Укључујући и моје најмилије, најближе, крв моје крви и кост моје кости. Све остало су напосто позоришне кулисе које могу да користе и они који с овим градом немају ничега заједничког. Или у најбољем случају они су мали оркестар који може да подржи соло обоу мога сасвим тихог гласа. Увијек је то био аматерски састав. Да, то је дио моје судбине, тај аматерски састав. Све до зрелог доба када сам се оканио таквог музицирања.

Дотакао сам се клизавог терена, посвађаћу се сам са собом. У тој свађи више нема спасавајуће *ich* форме. Други гласови у мени траже своју персоналност, не желе да се утопе у мој глас.

Буди миран, тих и стрпљив – слушај!

Чујеш ли је? Чујеш ли ме?

О чему је ова прича и све њене причице?

О пропасти нечега што се није добро ни утемељило. Обриси свега онога што је негдје другдје био истински живот а овдје само сурогат.

Ваљда је зато и пропало.

Буди само довољно искрен према себи и сјећање ће те изненадити. Само не лажи и не прескачи нешто једино зато што ти се не свиђа или те плаши. Сам си рекао да разлози за страх и наклоност више не постоје. Али спутај машту која те никада и није красила. Тражим ли много од тебе?

Којег мене, ако смо ти и ја у истом тијелу?

То је само један од животних привида.

Значи нисмо једна особа него двије?

Бар двије, изгубљени човјече. А понекад и више. Једна уз змијањски ракијски котао, гледа цурак животног пића како прокапава, друга с оцем у бечкој опери, док се између нас нагиње сјенка жене што покушава више да се дотакне очевог рамена него да види сцену, трећа, она је већ дуго претежна, оставила је мајку испред порте, да описује своје снове и ушла у сјеновити простор који још нећу открити...

Ни себи самом?

Баш тако. Јер га још не знам. Зато се стално колебам у којем лицу да водим ову приповијест, првом, другом или трећем.

Зар на крају живота да се не зна ни ко си ни гдје си?

Није о томе ријеч. Не разумијеш ме јер не могу бити довољно јасан ни самоме себи, а то значи ни теби. Зато се споримо око свега, нарочито односа тјелесног и духовног. Пречесто једно друго не подноси и пожели да буде у спрези, час с другим тијелом, час с другим умом који је и душа.

Рећи ћу ти, а ти види шта ћеш с тим – без тјелесног нема ни духовног.

Ко сам ја

Ја сам Ђорђе Малеш, за моје ближње Ђорђија, све-знајући приповједач из претходних повијести, у којима сам се крио иза трећег приповиједног лица.

Више нећу. Нема потребе. Или има. Да кажем, рецимо да ја нисам ни Ђорђе ни Малеш и да ће многи читаоци то препознати. Нека им, нећу их побијати у томе, пошто они вјероватно знају човјека чији ће живот донекле препознати у мојој причи а који се, за његовог живота, другачије звао. Зар тако није у свим књижевним дјелима? Па писци ставаљају на почетак своје ограђивање од тог препознавања. Е, ја то не чиним. Хоћу само да у овој причи будем други, јер сам приповједач а не тај који у овој причи нећу да будем. Никада то нисам ни хтио. Сматрао сам да није уопште важно ни ко сам, ни како се зovem, него само оно што чиним или не чиним. Чак и у томе, толстојевски, не желим више никакву заштиту ауторских права. Нека моја дјела изводи и слуша ко год жели, сасвим бесплатно. Ипак, примите ово моје име и ово презиме, што се проноси из књиге у књигу, без обзира да ли сте их читали или нисте, као стварно у овој причи која је чиста фикција.

Код стогодишње Симане, коју сам морао да споменем већ на почетку претходне приче, био сам њено сјећање, сада сам своје. Иако се још нисам ослободио страха, сада га једва осјећам. Као што монах не осјећа страх пред лоповом који му нема шта украсти него га гледа као свог брата заблудјелог, тако је и са мнош, све што сам могао да штитим у неком ранијем времену, више није моје. И боље је тако. Али желим да понешто подијелим са вама, који ћете ово читати. Увијек је тако било, зашто би се сада промијенило

само када сам ја у питању. Све што мислим ја пишем, све што пишем мислим. Гдје? На шта? У причу, на било шта.

Као некада давно, и прадавно, понављам то као мантру моја прабаба Симана, лежим на постељи с које нећу устати, чак ни уз помоћ болничког особља. Мој живот ће овдје да стане, довољно сам се најивио, довољно видио да моја мисао може да лута куда хоће, да стане гдје хоће и да се преда сјећању. Сјећању на себе.

Нисам задовољан што сам на овом мјесту а не на тврдом манастирском лежају, али то је сада изван моје моћи. Моје незадовољство се односи на вријеме када сам могао да утичем на свој живот. Ако сам могао? Знам да ће сада скочити неки од оних који ме се још сјећају, с којекаквим примједбама, али не марим за њих и њихове примједбе на привилегије и државне награде које сам добио од комуниста. Шта зна о томе њихова љубомора?

Нови рат се спрема а прошли се једва завршио и већ заборавио. Пречесто нам је (друг) Тито говорио: „Будите спремни као да ће рат почети сутра, али радите као да га никада неће бити.“ То сам прихватао *nota bene*. Између прошлог, свјетског, и овог, најављеног, смјестио се мој стваралачки живот. О том стваралаштву овдје ћу говорити најмање, нека о њему говоре други ако им је до тога, мени је свеједно, сада ме занимају околности у којим је оно настајало и мијене кроз које сам пролазио. Још одређеније, враћам се Другом свјетском рату, времену прије и послије њега, од тридесетих до педесетих година углавном, да бих у себе пропустио духове тог времена, час благоглаљиве и жестоке, час нијеме и смирене.

Све ово што говорим је посљедица гласова који ме не остављају у благословеној тишини. Не могу рећи да ме прогањају. Не могу рећи да бих без њих био миран. Нису ми оптерећење, прије бих рекао да су ми једино стварно друштво; иако нису нимало пријатни, потврђују да сам још жив. А зашто би и били пријатни? Да ли је у овом мом

стању и овим годинама тај осјећај још пријатан? Када се врате, онда понављају оне дијелове свог живота који је њима пријатан, ваљда, или о који се спотичу, као што је случај са мном. Тако се потврђују само као олакшање.

Гласови су увијек поезија и музика, јер су издвојени из стварности настанка, остали у свијести и ја памтим њихову мелодику, интонацију, могао бих да их поновим, имитирам, да у мом изговору препознају оне на које се односе, чији су били изворно. Вјероватно су то гласови мртвих, у које и себе оваквог могу већ да урачунам. Да се не бих одјељивао од времена, од савременика. Тачно ми цртају мјесто и вријеме – *Гимназију*, хотеле *Балкан* и *Палас*, хотел *Босну* не, тамо се нисам састајао ни са ким, али оних неколико кафана, запосјели су моји пјевачи, кад одједном, из галаме прелазе у севдалинку, толико тихо да се морамо пригнути устима пјевача да бисмо је чули. Та близина и блискост пјевача и слушаоца не може се нотом изразити, као ни сама интерпретација, што ме је напросто сламало док сам транскрибовао магнетофонске записе. Гледам магнетофон у који ово говорим, рекох ли већ, купљен за скупе паре у Америци, једва увезен, као да је експлозив којим ће се рушити власт; слушам глас, а видим у ствари пјевача који пјева само за мене и никада више неће поновити такво пјевање. Не очекујте то од мене сада. Штета.

Глас преузима догађај, ко зна чији, и претвара га у причу. А та се прича често увијала око нас и наших столова као несрећник који би радо ушао у кућу, у топлоту било чијег дома, али се не усуђује да домаћинима не донесе зло. По томе се и вријеме оцјењује. Ко је, гдје и шта рекао. Ко је због чега неког тужио. Ко је кога више оклеветао, потворио на њега да је рекао или урадио оно што није смио. С приближавањем Другог свјетског рата растао је број конфидената и агената, с њима и количина дојава и пријава.

А онда је у рату све пукло и гнојни садржај расуо се по дојучерашњим пријатељима, страначким присталицама,

чак и роду рођеном. Ништа ја овдје не откривам а да се за то не зна, осјећам напросто да се ништа није промијенило све ове деценије. Чак су и сарадници тајних служби исти, ма како те службе носиле скраћенице као кодне знакове довољне да свако заниједи чим их чује. Једног ћу се посебно сјећати јер је у себи повезао све, попут паука, долутавши из Русије; био кратко у Бањалуци, да би се створио и у Нишу. Погледам га, чим се појави у оваквој ноћи и упитам нијемо: „Јеси ли ти, Курагине, само због мене постојао?“ Понекад ми се учини да се насмије, што ме не вријеђа. Напросто, престајем да вјерујем у случај, све ми се чини повезано и смислено, само што ја, чак ни сад, те везе не видим потпуно, нити смисао докучујем.

У Нишу сам пречесто у самотној и бесаној ноћи слушао те гласове и развијао приче које нисам за нашим сталним столом испред *Паласа* смио да испричам. Чег сам се плашио? Онога личног које је као змија било склупчано у свакој од тих вијести које се већ током дана претварају у градске приче што настављају да круже на свој једноставан начин, од човјека до човјека, и увлаче их у смртоносне замке у које ће прије или касније упасти. Преносили су их сви.

За нашим столом с десне стране улаза у *Палас*, не може ништа да се изговори а да се одмах не запути градским улицама, и на то сваки од присутних рачуна. Вук новинар, Гаковић фељтониста, Милкан хотелијер, коцкар, човјек од свијета више него иједан од нас и сви остали, који су се код нашег стола заустављали на чашицу разговора, укључујући и оне који су то нерадо чинили, попут Лазара Делића и доктора Букинца које ниједна столица није држала дуже од пола сата.

Посебно, сасвим издвојено, као да и није био с нама, јавља се глас инжињера Костића, који почиње и никада не завршава своју причу од целата Зајфрида у Црној Гори, до свог комада *Ајкини јади*, из ког сваки час почиње да пјева

неке дијелове као да је он композитор а не ја. Слушао сам га и сасвим неосјетно, и сам почео да око тих мелодија стварам своје.

Има их још, већ ће се они сами огласити кад за то дође вријеме и укаже се погодно мјесто. Јер ја њихове гласове носим у претинцу свог музичког сјећања, час као музичку композицију, час као роман. Повремено, и у овим јављањима мени, дисонантно или усклађено, они и нису пред *Паласом* него тамо ближе *Господској*, у некој од башта гдје се точи углавном пиво и једе јагњетина, и гдје друштво севдалија наздравља увијек онима којима треба да се наздравља, јер другачије је често погибелно.

Што исјред Паласа

Неки географи и писци величају овај град, његово мјесто, воду и ваздух; други баш и немају лијепих ријечи за обоје. Наводно, у води има тешких и опасних метала, а ваздух превише влаге. Али, ко ће свакоме угодити, поготово ако је критичар цјепидлака. Нисам од тих, иако сам по образовању и географ, у мени се развијала само љубав према путовањима, од којих ће оно у Свету земљу остати оса око које се, као и код Сене Зите, сада врте све моје приче и сва моја сазнања, више невидљиво него видљиво. Зато би боље било рећи да је то путовање постало мјерило мог живота и филтар тих прича.

Рано изјутра, чим то вријеме дозволи, тераса хотела *Палас* прими своје прве госте. Предугу зиму чекам први прољетни дан као истинску радост тијелу и души. То је мјесто гдје се стичу ваздушне струје, осјећа се долазак наступајућег дана као да је ријеч о атмосферској појави, јутарњи ваздух прија као освјежавајуће пиће. Одакле долази то струјање? Из врбаског кланца, што се отвара у Шехеру и доноси са собом свјежину хладне воде у којој се купа јутро. Само који метар даље од *Паласа*, с десне стране, према сјеверу, у *Госјодској улици*, затим на некадашњем *Царском друму*, а у вријеме наших јутара, улици *Пејра Првој Ујединишеља*, према старијем и познатијем хотелу *Босна*, тај ваздушни налет слаби, да би баш у башти хотела *Босна* нестао. Зато је тамо хладовина под крошњама кестена и липа за сваког госта незаборавна. Али, ја се враћам хотелу *Палас*.

Наоколо је тишина, саобраћаја једва да има, понеко некога зовне, радње се отварају, испред њих излазе научници, како су се звали шегрти, да почисте, што је била оба-

веза, прво попрскају водом умачући метлу у кофу, онда лагано, да не дижу прашину, чисте, скупљају отпатке, домуњавају се међусобно и смију посебним безразложним смијехом младости која се није наспавала, а синоћ је или нешто доживјела или сањала. Ови пред радњама су углавном сањали, калфе понешто и доживе да би се касније међусобно хвалисали.

Закупник хотела, или само за нас шеф, Маркан, већ нас ту чека, свако има своје пиће, нема потребе да наручује, чим се појави ето и конобара. Разговор крене тек касније, кад се нешто у нама слегне и пожели да се пренесе другима.

„Је ли било великих улога?“, обично пита Вук, рачунајући на познате коцкарске доживљаје у тајном хотелском сепареу.

„Како за кога и како гдје“, загонетно му, на свој начин, одговара Маркан, који и јесте маркантан па му име пристаје као шнајдерски напрстак прсту, како је говорио мој брат Војкан. За Маркана се говорило да је тај занат изучио по Европи, највише у Њемачкој, али је побјегао од нациста, доводећи са собом и жену, праву љепотицу. Наводно је она била његова посљедња коцкарска зарада. Али то су локалне легенде које је немогуће провјерити. Зна се само да се од тог времена он сам више никада није коцкао. Бар га нико није видио да то чини. Али, *Палас* јесте било мјесто у коме су се налазили коцкари намјерници, ко зна одакле све пристигли. Међу њима су били и опасни типови, за којима су расписиване потјернице по европским државама, мада је већина истовремено обављала и шпијунске послове који су можда били њихов главни рад, док је коцка била само камуфлажа. Није ме то занимало, па нисам ни испитивао оне који су знали више од мене, зато остављам по страни, мада сам касније, под старе дане, постао врло близак с Марканом. Он је био један од ријетких из нашег друштва који је преживио све невоље рата и поратног периода, да би опет био оно што је једино и знао да буде, пословођа угоститељског објекта првог реда.